

5.8. [13.00.00] ПЕДАГОГИКА

5.8. [13.00.00] ПЕДАГОГИКА

5.8. [13.00.00] PEDAGOGY

5.8.1. [13.00.01] ПЕДАГОГИКАИ УМУМӢ, ТАЪРИХИ ПЕДАГОГИКА ВА ТАҲСИЛОТ

5.8.1. [13.00.01] ОБЩАЯ ПЕДАГОГИКА, ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

5.8.1. [13.00.01] GENERAL PEDAGOGICS, THE HISTORY OF PEDAGOGY AND EDUCATION

ТДУ 811.111

DOI:10.51844-2077-4990-2023-2-60-66

**МУНДАРИЧАИ ТАШКИЛИ ТАЪЛИМИ
ЗАБОНИ ХОРИҶӢ ҲАМЧУН ВОСИТАИ
ТАШАККУЛИ ФАРҶАНГИ АХЛОҚИИ
ДОНИШЧӢЁН**

**ОРГАНИЗАЦИОННО-
ДЕЯТЕЛЬНОСТНОЕ СОДЕРЖАНИЕ
ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО
ЯЗЫКА КАК СРЕДСТВА
ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОЙ
КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ**

**ORGANIZATIONAL
AND ACTIVITY CONTENT OF
FOREIGN LANGUAGE TEACHING AS A
MEANS OF FORMING THE MORAL
CULTURE OF STUDENTS**

*Шаропов Шавкат Аҳмадович, д.и.н., профессор;
Раҷабова Нигора Мирҳакимовна, унвонҷӯи
кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии МДТ
“ДДХ ба номи акад.Б.Ғафуров” (Тоҷикистон,
Хучанд)*

*Шаропов Шавкат Аҳмадович, д.п.н.,
профессор; Раҷабова Нигора Мирҳакимовна,
соискатель кафедры социальной и
профессиональной педагогики ГОУ “ХГУ имени
акад. Б.Гафуров” (Таджикистан, Худжанд)*

*Sharopov Shavkat Ahmadovich, doctor of
pedagogical sciences, professor, E-mail:
sharofzod1954@mail.com; Rajabova Nigora
Mirkhakimovna research worker of the department
of social and professional pedagogy, SEI “KSU
named after acad. B. Gafurov” (Tajikistan,
Khujand), E-mail: nigorainaimjon@gmail.com*

Вожаҳои калидӣ: чиҳатгирии ахлоқӣ ва арзишӣ, низоми таълим, фароянди омӯзишӣ, қудрати эҷодкорӣ, маҳоратҳои иртиботӣ, тавоноӣ, ахлоқ, низоми омӯзиш

Мақола ба баррасии масъалаи роҳу воситаҳои сомондиҳии омӯзиши забони хориҷӣ ҳамчун воситаи шаклгирии фарҳанги ахлоқии донишчӯён бахшида шудааст. Тазақкур меравад, ки вобаста ба тағйироте, ки дар соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал меоянд, масъалаҳои сершумори наве, ки дар робита ба омодагии мутахассисони баландихтисоси оянда ва бадастории сифатҳои зарурии ахлоқию касбӣ вобастаанд, ба миён омадаанд. Қайд мешавад, ки чиҳатгириҳои фарҳангиву ахлоқӣ таъинкунандаи муваффақияти кори касбӣ, созгори иҷтимоӣ ва ҷалби мутахассиси оянда раванди беҳбуди ҷомеа аст. Собит мешавад, ки самарабахии фаъолияти касбӣ ва муносибатҳои муносиб бо ҷомеаи атроф аз он вобаста аст, ки шахс дар раванди тақмили ихтисос чӣ гуна низоми арзишҳои фарҳангӣ, таносуби талаботи берунии касб, ҷомеаи касбӣ ва дунёи ботинии худро ташаққул медиҳад. Сатҳи муносири рушди илм имкон медиҳад, ки ба ҳалли ин масъала аз нуқтаи назари истифодаи ҳама гуна усулу шаклҳои кори тарбиявӣ бо ҷавонон, ки дар сурати таъмини муносибати дастаҷамъӣ ба ташаққули самтҳои шахсиятӣ-арзишӣ, истифодаи имкони дохилии шахс, ҷаҳони ботинии табиӣ ва маънавии ӯ муносибат кунем. Функсияҳои ҷомеа ба миён гузоштааст, ҳоло ба фаҳмиши афзалиятноки педагогӣ ниёз дорад. Хулоса мешавад, ки дар шароити имрӯзаи ислоҳоти низоми таҳсилоти олии ҷумҳурӣ, ба ташаққули ахлоқи донишчӯ бо таълим ва воситаҳои таълим, имкониятҳои педагогӣ ва психологӣ он, ҳалли масъалаҳои ноқомии шахсияти донишчӯ дар раванди педагогӣ; мавҷуд будани асосҳои идеявӣ ахлоқие, ки таъсири педагогиро ба донишчӯ дар ҷараёни таълим қонунӣ мегардонанд, баён карда, ба муваффақият расидан мумкин аст.

Ключевые слова: нравственно-ценностная ориентация, система образования, учебно-воспитательный процесс, креативность, коммуникабельность, способность, нравственность, система обучения

Статья посвящена проблеме организационно-деятельностное содержание преподавания иностранного языка как средства формирования нравственной культуры студентов. Отмечается, что современные перемены происходящие в системе образования Республики Таджикистан поставили на повестку дня новые многочисленные проблемы, связанные с качественной подготовкой будущего специалиста, обретением им необходимых нравственных

и профессиональных качеств. Подчеркивается, что культурно-нравственные ориентации определяют успешность профессионального труда, скорость и безболезненность социальной адаптации и включенность будущего специалиста в процесс совершенствования микросоциума. От того, как личность в процессе профессионального развития выстраивает свою систему культурных ценностей, соотношение внешних требований профессии, профессионального сообщества и своего внутреннего мира зависит эффективность ее профессиональной деятельности и адекватность отношений с окружающим социумом. Современный уровень развития наук сегодня дает нам возможность подойти к решению данного вопроса с точки зрения использования любых методов и форм воспитательной работы с молодежью, которые могут стать эффективными, если обеспечить комплексный подход к формированию личностно-ценностных ориентаций, использовать внутренние возможности человека, его природный и душевный внутренний мир. Заданные обществом функции нуждаются сейчас в приоритетном педагогическом осмыслении. Подытоживается, что в нынешних условиях реформирования системы высшего образования нашей республики с нашей точки зрения, успешно способствовать нравственно-ценностному развитию студенческой молодежи можно: опираясь на средства образовательной среды, ее педагогические и психологические возможности; решая вопросы неуспешности личности студента в педагогическом процессе; констатируя наличие идейных и моральных оснований, легитимизирующих педагогическое воздействие на студента в учебно-воспитательном процессе вуза.

Key words: moral and value orientation, education system, educational process, creativity, sociability, ability, morality, education system

Modern changes taking place in the education system of the Republic of Tajikistan have put on the agenda numerous new problems related to the qualitative training of the future specialist, the acquisition of the necessary moral and professional qualities. Cultural and moral orientations determine the success of professional work, the speed and painlessness of social adaptation and the involvement of the future specialist in the process of improving the micro-society. The effectiveness of professional activity and the adequacy of relations with the surrounding society depend on how a person builds her system of cultural values in the process of professional development, the ratio of the external requirements of the profession, the professional community and her inner world. The modern level of development of science today gives us the opportunity to approach the solution of this issue from the point of view of using any methods and forms of educational work with young people, which can become effective if we provide an integrated approach to the formation of personal-value orientations, use the internal capabilities of a person, his natural and spiritual inner world. The functions set by the society now need priority pedagogical comprehension. In the current conditions of reforming the higher education system of our republic, from our point of view, it is possible to successfully promote the moral and value development of student youth by: relying on the means of the educational environment, its pedagogical and psychological capabilities; solving the issues of failure of the student's personality in the pedagogical process; stating the presence of ideological and moral grounds that legitimize the pedagogical impact on the student in the educational process of the university.

Мусаллам аст, ки забон механизми устуворест, ки муколамаи фарҳангхоро таъмин мекунад. К.Д.Ушинский нақши асосии онро нишон дода, қайд намудааст: «Забони халқ бехтарин, пажмурданашаванда ва шукуфотарин гули зиндагии маънавии он аст... дар умқи шаффофи забони халқ... тамоми таърихи ҳаёти маънавии халқ инъикос меёбад... Забон риштаи зиндатарин, фаровонтарин ва мустаҳкамост, ки наслҳои гузашта, ҳозира ва ояндаи халқро ба як насли бузург, таърихӣ ва абадзинда пайваст мекунад»[9, с.139]. Омӯзиши забон ба маънои томаш пайдо намудани ошноӣ ва ғарқ шудан дар ганҷинаи фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонӣ мебошад.

Салоҳияти забонӣ, ки бо дониш, малака ва маҳорати дахлдор дар раванди фаъолияти таълимӣ ғанӣ гаштааст, ба шаклгирии маҳорати тарҷумонӣ, малакаҳои муошират ва ифшои иқтидори арзиши донишҷӯён мусоидат намуда, фаъолияти бомуваффақияти касбии онҳоро дар оянда таъмин менамояд.

Салоҳияти забонӣ ба арзишҳои асосӣ ёфта, бояд ҳамчун як сифати захирае баррасӣ шавад, ки сатҳи салоҳияти маърифатии забонро васеъ ва мустаҳкам мекунад. Ба иборати дигар, салоҳияти забонӣ, ки ба сатҳи баланди маҳорат мерасад, арзишҳои фарҳанги ватанӣ ва хориҷиро муттаҳид

мекунад. Он ба дараҷаи кофии таълим бо мухтавои воқеии илмӣ ва аз ҷиҳати педагогӣ ба мақсад мувофиқ сомондиҳии маърифати ғаёлол асос ёфтааст.

Метавон чандин самти шавки маърифатиро ташхис дод ва бар ин асос роҳҳо ва шароити шаклгирии онро таъйин кард:

1. *Дараҷаи наст*, сатҳи ибтидоии шавқу завқи маърифатӣ дар тавачҷӯҳ ба далел, дониш, тавсиф ва амалҳои мушаххас аз рӯи модел ифода меёбад.

2. *Дараҷаи миёна* бо шавқ ба вобастагӣ, робитаи сабабу натиҷа ва истиқрори мустақилонаи онҳо хос аст.

3. *Дараҷаи баланд* шавқу хавас ба проблемаҳои чуқури назариявӣ, ғаёлолияти эҷодӣ барои таҳия ва ҳалли онҳо, баҳодиҳии ахлоқӣ ба дониш ифода меёбад. Ташаккули дараҷаи баланди тавачҷӯҳи маърифатӣ асос медиҳад, ки дар бораи мавҷудияти талаботи маърифатӣ сухан ронем.

Ҷараёни таълим, ки дар даҳсолаҳои охир аҳамияти хоса пайдо кардааст, ҷанбаи маърифатии таълимро бо истифода аз низоми воситаҳо, шаклу усулҳои мушаххас, ки ба ташаккули фарҳанги хонандагон нигаронида шудааст, васеъ ва амиқтар мекунад. Меъёр, талаб, идеал ва арзишҳои фарҳангӣ аз ҷониби шахс ба таври инфиродӣ ва интихобӣ дарк карда мешаванд. Самтҳои ахлоқӣ ва арзишии шахсият на ҳамеша бо арзишҳои, ки шуури ҷамъиятӣ таҳия кардаанд, мувофиқат мекунанд, балки рушди онҳо азхудкунии системаи арзишҳои инсондӯстонаро, ки асоси фарҳанги башардӯстонаи ҷомеаро ташкил медиҳанд, пешбинӣ мекунад. Ин далелро бо он шарҳ додан мумкин аст, ки инъикоси олами атроф дар шахс сарфи назар аз категорияҳои умумии тафаккур дар ҳамаи одамон, аз шуури шахсии ӯ мегузарад, ки дар асоси таҷрибаи шахсӣ, хусусиятҳои психологию физиологӣ ташаккул меёбад. Инсон ҳамчун як ҷузъи ҷомеа тафаккури иҷтимоиро аз худ мекунад, зеро дар ҷомеа, ки ӯ ба он тааллуқ дорад, аллакай шуури иҷтимоӣ ва забони умумӣ ташаккул ёфтааст. Тафаккур ва гуфтори инфиродӣ ҳатман ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи тафаккури иҷтимоӣ ва забон амал мекунанд.

Дар раванди ташаккули фарҳанги ахлоқӣ ва маънавӣ бо истифода аз воситаҳои ташкилию ғаёлолияти таълими забони хоричӣ донишҷӯ худро тавассути эҷод ва дарки матнҳо дарк мекунад. Забон воситаи ифода ва дарки тасвири айнии олами фард аст. Ташаккули тасвири арзишманди олам тавассути тасвири фардии нависандагон ва персонажҳо, дарки олами бадеии асар ва хусусиятҳои он сурат мегирад. Маълум аст, ки донишҷӯе, ки тарҷумаи мукоисавиро анҷом медиҳад, биниши фарди дуҷумдараҷаи ҷаҳонро, ки бо муносибатҳои ангеа ва прагматикӣ муаллифи матн, маҷмӯи ғояҳои арзишманди ӯ дар воҳидҳои забон, аз як тараф, воқеияти устувори миллӣ, фарҳангӣ ва психологӣ, ки дар ғаёлолияти фикрӣ ва маърифатии одамон, дар рафтору кирдори онҳо зоҳир мегардад, инкишоф медиҳад.

Муносибати арзишноқ ба ташаккули шахсияти ахлоқӣ имкон медиҳад, ки механизмҳои дохилии инкишофи он ба самти мусбат ошкор карда шавад, барои бартараф кардани абстрактии раванди таълим аз бисёр ҷиҳатҳо кӯмак мекунад ва ба манзараи воқеии мураккабтари ҷаҳон диққат медиҳад.

Худи мафҳуми «шахсият» бо маҷмӯи хислатҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим, ки дар муносибат бо одамони дигар ташаккул меёбад, муайян карда мешавад. Дар ҷомеаи инсонӣ мафҳуми «шахсият» маънои «системаи устувори аломатҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятноқро дорад, ки табиати биологии инсонро муайян намуда, шахсиятро ҳамчун узви ҷомеаи мушаххас тавсиф мекунад» [4, с. 176]. Гузариш аз шахсият ба ҷомеа ва аз сохтори иҷтимоӣ ба муносибатҳои байнишахсӣ ва рафтори инфиродӣ ба ҷаҳор ҷузъи асосӣ, асос ёфтааст, ки дар атрофи онҳо бисёр ҷузъҳои дигар: ба монанди масъулият, таҳаммулпазирӣ, худташаккулдиҳӣ, тафаккури мусбӣ, муносибати мусбӣ ба ҷаҳон (ин ҷузъ дар ҳамаи дигарон мавҷуд аст) гурӯҳбандӣ шудаанд. Бояд гуфт, ки проблемаи шахсият аз нуқтаи назари гуногун баррасӣ мешавад, аз ҷумла, ҷӣ тавр дар зери таъсири ҷамъияти иҷтимоии он ба амал меояд.

Матн ва маълумоте, ки тавассути онҳо ба донишҷӯён дар раванди татбиқи воситаҳои ташкилию ғаёлолияти таълими забони хоричӣ дода мешавад, бояд мушаххас, ҷолиб, дорои маълумоти нав ва ба ғаёлолияти ояндаи касбии донишҷӯ вобастагӣ дошта бошад. Дониши андӯхташуда бояд аз ҷониби донишҷӯён ҳангоми иҷрои дигар вазифаҳо ва машқҳои мураккабтар, яъне дар ҷараёни ба маҳорат табдил додани ин дониш истифода мешавад.

Муҳимтарин ҷанбаҳои ташаккули ахлоқӣ ва арзишҳои донишҷӯён вазифаҳои башардӯстона, фарҳангӣ-эҷодӣ ва иҷтимоии раванди таълим дар шароити низоми этноминтақавии маориф мебошанд.

Моҳияти вазифаи башардӯстона нигоҳ доштани саломатии рӯҳӣ, таҳким, дастгирӣ ё барқарор кардани дарки маъноӣ ҳаёт, озодии шахсӣ ва ахлоқ мебошад. Дар раванди таълими забони хоричӣ донишҷӯён механизмҳои пинҳонии ботинии фаҳмиш, ҳамдигарфаҳмӣ, муошират, ҳамкорӣ бо хоҳиши ба даст овардани салоҳияти касбиро ошкор мекунад.

Вазифаи фарҳангшиносӣ барои таъмини эҷодӣ, интиқол, такрористеҳсол ва рушди осори фарҳангӣ, ба тарҷумаи матни фарҳангии хоричӣ нигаронида шудааст. Татбиқи ин функция самти рушди қобилияти ошкор кардани арзишҳои воқеӣ дар паси арзишҳои ба назар намоён, муқоисаи онҳо бо ҳолатҳои воқеӣ ва шиносро пешбинӣ мекунад. Тарҷумаи нодуруст ноумедӣ ва монеа барои кори минбаъда нест, зеро дар ҳама гуна натиҷа барои андешаронӣ ва ангезаи муваффақияти минбаъда, фаъолияти минбаъдаи эҷодӣ барои ҳамгироии мутақобилаи арзишҳои фарҳангии миллий ва хоричӣ дар соҳаи маориф вучуд дорад.

Иҷрои ин вазифа диққатро ба фоиданок будани коре, ки дар ҷараёни тарбияи одами маданӣ иҷро карда мешавад, дар назар дорад. Шартӣ зарурии ин ба маданият ва баръакс, маданият ба маориф пайвастанӣ маориф мебошад. «Тарбия бояд дар шахсият механизми шинохти фарҳангиро ҷой диҳад, яъне барқарор намудани муносибати маънавӣ дар байни худ ва халқ, эҳсоси мансубият ба фарҳанги миллий, дохилии арзишҳои он, бунёди ҳаёти худ бо назардошти онҳо» [8, с. 173].

Функцияи иҷтимоии раванди ташаккули тамоюлҳои ахлоқию арзишии донишҷӯён аз ҷониби шахс инкишоф ва дубора тавлид кардани таҷрибаи иҷтимоӣ, маъноҳои шахсиро, ки муносибати шахсро ба ҷаҳон, мавқеи иҷтимоӣ, худшиносӣ, арзишҳои маънавӣ муайян мекунад, таъмин менамояд. Дар анъанаҳои мактаби амриқӣ иҷтимоишавӣ тавассути мафҳуми «мутобиқшавӣ», яъне мутобиқшавии инсон ба омилҳои фарҳангӣ, психологӣ ва иҷтимоӣ мебошад.

Зарурати татбиқи ҳамҷонибаи ҳама қисмҳои таркибии мазмуни таълим ва диққати ҷараёни педагогиро ба инкишофи ҳаматарафаи донишҷӯён вазифаҳои тарбиявӣ, таълимӣ ва инкишофдиҳӣ муайян карданд. Таҳқиқот нишон дод, ки барои ноил шудан ба ҳадаф вазифаҳои зерини ҷараёни таълимро дар донишгоҳ фаъл кардан лозим аст:

- дар донишҷӯ гузоштани механизми шинохти маърифатӣ ва арзишӣ, яъне дар раванди омӯختани муносибатҳои маънавӣ байни худ, халқи худ, арзишҳои онҳо ва арзишҳои фарҳанги хоричӣ;

- дар ниҳоди донишҷӯён ҳисси ифтихор аз фарҳанги миллий ва ҷалби дигарон, дарки масъулият барои он, шавқу рағбат ба моҳияти забони хоричиро ташаккул додан;

- бо назардошти таҷрибаи мусбат ва манфии ҳолатҳои матнии омӯхташуда майлу хоҳиши худ барои бунёди ҳаёти шахсии худро инкишоф диҳанд ва дастгирӣ намоянд;

- дар ҷавонон тарбия намудани муносибати ахлоқӣ ва арзишноқ ба ҷаҳон, мавқеҳои равшани иҷтимоӣ.

Ин равандро метавон ҳамчун раванди рушд, тағирот, эҷод, пайдоиш, такмил ва ҳамгироӣ тавсиф кард. Чунин азхудкунии мусбат ва қобилияти омӯختан аз ҷониби донишҷӯён дар ҳаёти минбаъда, фаъолияти касбӣ ва ҷамъиятӣ сифатан такмил дода мешавад.

Рушди ахлоқӣ ва арзишӣ рушди худшиносӣ, фаъолияти муайяни бошууронои донишҷӯ дар такмили арзишҳои шахсияти ӯро дар бар мегирад. Ба ақидаи И. Кант, ин «парвариши қувваҳои худ» аст [6, с. 509]. Барои М.К. Мамардашвили ин мафҳум маъноӣ «амали ҷамъ овардани ҳаёти худро ба як қулл, ҳамчун ташкили шуури шахс ба як том» дорад [7, с.204]. В.А. Андреев қайд мекунад, ки «раванди худинкишофдиҳӣ, ташаккули «ман-концепсия» ба худшиносии «ман-гузашта», «ман-ҳозира», «ман-оянда» асос меёбад. Ғайр аз ин, ҳама ин моделҳои «ман» тадричан дар одами афзоёндаи худ инкишофёбанда, гӯё дар чанд ченак: дар андозагирии «ман-воқеъ» ва «ман-идеал» пайдо мешаванд [3, с.191].

Раванди худшиносӣ, худтанзимкуниро талаб мекунад, ки дар раванди истифодаи воситаҳои ташкилию фаъолияти таълими забони хоричӣ аз рӯи маводи мушаххаси матнӣ, бо таҷрибаи таҳлили ба худ хоси тафаккур, таҳлил ва синтез инкишоф меёбад.

Моҳияти раванди ташаккули тамоюли ахлоқӣ ва тасвирмандии ҳодисаи педагогӣ дар хусусиятҳои зер инъикос ёфтааст:

Аввалан, ин раванди ба таври мақсадноқ тарҳрезӣшудаи таълимӣ- тарбиявӣ ба шахсияти донишҷӯ мебошад, ки дар асоси тамоюли равшани иҷтимоӣ, бо микёси мусбати арзишҳо амалӣ карда мешавад.

Сониян, ин раванди фаъолияти муташаккили тарбияи арзишӣ-маърифатии донишҷӯён мебошад, ки ба хавасмандгардонии фаъолонаи хавасмандии муваффақият, ташаккули муковимат ба таъсири муҳити иҷтимоӣ тавассути муносибатҳои мусбӣ, ташаккули системаи муносибат ба забони хориҷӣ асос ёфтааст. Натиҷаи ин омилҳои мукамалкунанда як шахси арзишманди аз ҷиҳати ахлоқӣ барои ҳаёти касбӣ ва иҷтимоии муосир омодашуда мебошад.

Сеюм, коркарди тамоюлҳои ахлоқӣ ва беҳатарӣ аз забони хориҷӣ, сохторҳои идоракунии давлатӣ ва ғайра. Хусусиятҳои этникӣ ва маданияти миллии онҳо.

Чаҳорум, «танҳо шахсе, ки фарҳанги халқи худро амик эҳтиром мекунад ва дарк мекунад, метавонад хусусияти арзишҳои фарҳангии халқҳои дигарро дарк ва қабул кунад» [5, с. 45].

Раванди ташаккул ва инкишофи тамоюлҳои ахлоқии арзишмандии хонандагонро омӯзгор роҳбарӣ мекунад. Мубодилаи афкори В. Андреева[3, с.37]-ро ба назар гирифта, далели афзудани нақш ва аҳамияти нерӯи маънавию ахлоқии омӯзгорро ба назар гирифта, мо талаботи асосии зеринро нисбат ба омӯзгорони ҳазорсолаи сеюм баррасӣ мекунем:

- сатҳи баланди зеҳнӣ; дараҷаи баланди фарҳанги арзишҳои шахсӣ;

- зарурати пайваста азхуд намудани технологияи прогрессивии таълиму тарбия, дастовардҳои нави таҷрибаи ватанӣ ва хориҷӣ, мутобиқ намудани онҳо ба фаъолияти фаннии худ, ба хусусияту қобилиятҳои фардиашон мувофиқ кардан.

Таълими забони хориҷӣ на танҳо аз рӯи дарк ва омӯзиши механикии воҳидҳои забонӣ(сохторҳо, ибораҳо, қолабҳои нутқ) ё қоидаҳо сохта мешавад. Инчунин, донишҷӯёнро ба раванди фаъоли омӯзиши моҳияти падидаҳои таҳқиқшаванда дар шароитҳои зерин барои татбиқи самтҳои шахсият ва арзиш чалб кардан лозим аст:

- донишҷӯён иштирокчиёни фаъоли раванди педагогӣ бо назардошти хусусиятҳои фардии онҳо;

- раванди таълим на фақат хусусияти маърифатӣ, балки иҷтимоӣ, арзишноқӣ низ дошта бошад: донишҷӯён ҳолатҳои матнро бо муаллим, бо ҳамдигар муҳокима мекунанд. Ҳангоми таҳлили муқоисавии матнҳо ҳам донишҷӯён ва ҳам омӯзгорон дар раванди дониши ҳамдигар ва фаҳмиши ҳамдигар, ҳамкорӣ мекунанд.

Дар раванди омӯзиши забони хориҷӣ ба мутобиқшавии донишҷӯён ба хусусиятҳои воқеияти экстралингвистикӣ, ки бисёре аз методистон ба он тавачҷӯх доранд, нақши муҳим дорад(Е.М.Верещагин, В.Г.Костомаров ва ғ.). Дар сохтори шахсияти забонӣ сатҳҳои зерин маълуманд:

1. Маънои шифохӣ, ки бо донишҷӯён нутқи шифохӣ (ҷиҳати фонетикӣ, оҳанги гуфтор, луғавӣ, грамматикӣ он) алоқаманд аст.

2. прагматикӣ, бо ангега, муносибат, мақсади фард алоқаманд аст.

3. Когнитивӣ, ки бо малакаи фикрронӣ алоқаманд аст.

4. Фарҳангшиносӣ, таҳияи «тасвири ҷаҳон» дар асоси концепсияҳо, идеяҳо, системаҳои арзишҳо.

Дар шароити кунунии Тоҷикистон муҳимтарин вазифаи муҳити омӯзиши донишгоҳ тарғиби арзишҳои фарҳангии миллии ва рафтори ҳамоҳанги анъанавӣ байни донишҷӯён мебошад, ки минбаъд ба фароҳам овардани шароити зарурӣ барои нигоҳ доштани субот ва тартибот дар ҷомеа; муайян ва барпо намудани он қоидаҳои асосии меъёрии рафтор ва муоширати байни одамон, ки дар якҷоягӣ бо онҳо ризоияти тарафайн анъанаҳои неки осоишта ташаккул меёбад.

Раванди ташаккули тамоюлҳои ахлоқӣ ва арзишҳои донишҷӯёни макотиби олии тавассути таълими забони хориҷӣ дар шароити системаи маорифи этноминтақавӣ нишондиҳандаҳои баландтари самаранокии таълимро таъмин менамояд; зеро фаъолияти онҳо дар раванди таълим ба амалӣ гардонидани мақсадҳои мушаххас нигаронида шудааст, ки онҳоро шахсан муҳим мешуморанд. Д.Б.Элконин нишон дода буд, ки «фаъолияти таълимӣ пеш аз ҳама чунин фаъолиятест, ки дар натиҷаи он дар ҳуди хонанда тағйирот ба амал меояд» [12, с.45].

Дар раванди таълим донишҷӯён дар намудҳои гуногуни фаъолиятҳо, ки ба ҳадафҳои гуногун нигаронида шудаанд, иштирок мекунанд. Муҳим аст, ки донишҷӯён онҳоро фарқ кунанд. Дар айни замон ҳар як мақсад бояд дар вазъияти объективӣ объективона вучуд дошта бошад. Дар раванди мутолиа ва тарҷумаи матне, ки тарзи зиндагии маъмулии мардуми англис ё дигар давлатҳо, одамони дигар, меъёрҳои рафтори иҷтимоии онҳо, шаклҳои барқарорсозии алоқаи иҷтимоӣ, роҳҳои ҳалли вазъиятҳои муноқишавӣ ва ғайраро инъикос мекунанд, дар навбати аввал дар донишҷӯён андеша оид ба маълумоти мушаххас ташаккул меёбад. Таҳлили муқоисавии матн дар донишҷӯён малақаҳои салоҳияти этнофарҳангиро ташаккул дода, ба онҳо имкон

медихад, ки дар оянда оид ба вазъияти додашуда хулосаи дуруст бароранд ва ҳангоми иброи андешаи худ бодикқат ва эътимоднок бошанд.

Ҳамин тавр, вазъи имрӯзаи тарбияи ахлоқию арзишмандии донишҷӯёни донишгоҳҳо нишон дод, ки сатҳи воқеии рушди онҳо дар дараҷаи кофӣ нест. Бинобар ин, ҳангоми ташкили раванди таълим барои ташаккули тамоюлҳои ахлоқию арзишӣ ва фарҳанги забони хориҷии мутахассисони оянда шароити махсус лозим мебошад.

Низомии таълими забони хориҷӣ дар асоси фановариҳои муосир ба донишҷӯён барои ба вучуд овардани вазъияти проблемавӣ ва ҷустуҷӯи тадқиқотии ҳалли он, инкишофи фаъолияти равонии донишҷӯён, зуҳури фаъолият, мустақилият, эҷодкорӣ, ташаккули маҳорату малакаҳои зарурӣ, амалӣ гардондани худидоракунии ва худбаҳодихӣ, ташаккули ҷаҳонбинии шахсӣ таъсири ҳамаҷониба мерасонад. Ҳамчун меъёри арзёбии сатҳи ташаккули самтҳои ахлоқӣ ва арзишҳои шахсияти худташаккул ва худташаккулкунандаи мутахассиси оянда, муносибати арзишӣ ба воқеияти атроф, ахлоқ, фаъолият, мустақилият, масъулияти эҷодкорӣ, қобилият ба худшиносӣ; хушмуомилағӣ, муносибати оштинопазирона ба маданият ва маданияти муошират муайян карда шуд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Алиев, С.Н. Основы практической психологии образования. Учебно-методическое пособие / С.Н. Алиев. – Душанбе: Нодир, 2004. -512 с.
2. Алмазова, Н.И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук./Н.И.Алмазова.- СПб, 2003. - 436 с.
3. Андреева, Г.М. Место межличностного/воспитания в системе перцептивных процессов и особенности его содержания. Межличностное восприятие в группе/Г.М.Андреева.- М.: Просвещение, 1981. - 150 с.
4. Бордовская, Н.В. Педагогика: Учебное пособие/ Бордовская, А.А. Реан. - СПб: Питер, 2006-300 с.
5. Волков, Г.Н. Национальная школа // Материалы международной конференции[Сост.А.Д. Николаев и др. под ред. Е.П. Жиркова]/ Г.Н. Волков. - М.,1993. - С. 45-51.
6. Кант, И. Трактаты и письма/И.Кант. - М.: Наука, 1980. - 709 с.
7. Мамардашвили, М.К. Категория социального бытия и метод его анализа в экзистенциализме Сартра // Современный экзистенциализм: Критические очерки. М.: Мысль, 1966. С. 149-204.
8. Селезнёва, И.П. Ориентация студентов педвуза на общечеловеческие этические ценности в сфере межкультурной коммуникации. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук/ И.П. Селезнёва. – Красноярск, Красноярский гос. пед. ун-т, 1998. - 190 с.
9. Ушинский, К.Д. Человек как предмет воспитания // Собрание соч.т.8/ К.Д.Ушинский. - М.: Просвещение, 1960.- 524 с.
10. Ходжаева, М.Д. Технология формирования деловых качеств у студентов на занятиях по русскому языку в неязыковых вузах Республики Таджикистан / М.Д. Ходжаева.– Худжанд, 2018. - 164 с.
11. Шаропов, Ш.А.Муаммои салоҳияти касбии омӯзгори оянда ва ҷойгоҳи он дар педагогикаи муосир / Ш.А. Шаропов, М.Т. Луфов // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байналмиллалӣ дар мавзӯи: “Паёми Пешвои миллат-оинаи рушди сиёсӣ, иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва маданияи Тоҷикистон”, ш.Панҷакент(19.03.2019), 2019. - С. 372-375.
12. Эльконин, Д.Б.Психология обучения младшего школьника /Д.Б. Эльконин. - М.: Просвещение, 1974. - 243 с.

REFERENCES:

1. Aliev, S.N. Fundamentals of practical educational psychology. Educational and methodological manual / S.N. Aliyev. – Dushanbe: Nodir, 2004. -512 p.
2. Almazova, N.I. Cognitive aspects of the formation of intercultural competence when teaching a foreign language at a non-linguistic university. Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences / N.I. Almazova - St. Petersburg, 2003. - 436 p.

3. Andreeva, G.M. The place of interpersonal education in the system of perceptual processes and the features of its content. Interpersonal perception in a group / G.M. Andreeva. - M.: Education, 1981. - 150 p.
4. Bordovskaya, N.V. Pedagogy: Textbook / Bordovskaya, A.A. Rean. - St. Petersburg: Peter, 2006 - 300 p.
5. Volkov, G.N. National school // Mater. Intl. Conf [Compiled by A.D. Nikolaev and others, ed. E.P. Zhirkova] / G.N. Volkov. - M., 1993. - P. 45-51.
6. Kant, I. Treatises and letters / I. Kant. - M.: Nauka, 1980. - 709 p.
7. Mamardashvili, M.K. The category of social being and the method of its analysis in Sartre's existentialism // Modern existentialism: Critical essays. M.: Mysl, 1966. P. 149-204.
8. Selezneva, I.P. Orientation of pedagogical university students to universal human ethical values in the field of intercultural communication. Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences. / I.P. Selezneva. - Krasnoyarsk, Krasnoyarsk State. ped. univ., 1998. - 190 p.
9. Ushinsky, K.D. Man as a subject of education // Collection of works. t.8 / K.D. Ushinsky. - M.: Enlightenment, 1960. - 524 p.
10. Khojaeva, M.D. Technology of developing business qualities in students during Russian language classes in non-linguistic universities of the Republic of Tajikistan / M.D. Khojaeva. - Khujand, 2018. - 164 p.
11. Sharopov, Sh.A. The problem of the future teacher's professional competence and its place in modern pedagogy / Sh.A. Sharopov, M.T. Lufov // Materials of the international scientific-practical conference on the topic: The message of the leader of the nation - a mirror of the political, economic, social and cultural development of Tajikistan, Panjakent (19.03.2019), 2019. - P.372-375.
12. Elkonin, D.B. Psychology of teaching primary schoolchildren / D.B. Elkonin. - M.: Education, 1974. - 243 p.